

ปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา

MAINTAINING FACTORS OF THAI LUE'S LIFE RITUAL, PHAYAO PROVINCE

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์^{1*}

Premvit Vivattanaseth^{1*}

มหาวิทยาลัยพะเยา 19 ม.2 ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา 56000¹

University of Phayao, 19 Moo 2, Mae Kha Sub-district, Mueang District, Phayao Province 56000¹

*Corresponding author E-mail: premvitv@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยาท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน โดยใช้วิธีการทางคติชนวิทยา ว่าด้วยวิธีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมชาตินิยม ซึ่งผู้วิจัยได้จัดวิทยากรเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่งชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมขณะประกอบพิธี แล้วจัดการสนทนากลุ่มโดยวิทยากรกลุ่มที่ 2 เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ จากนั้นทำการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิทยากรและศึกษาวิถีปฏิบัติของชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยา ประกอบข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยายังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันแล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยายังคงดำรงท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันนั้น ประกอบด้วย ความเชื่อที่มีต่อพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อ กระบวนการสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนไทลื้อ รวมทั้งบทบาทและหน้าที่อันสำคัญของพิธีกรรมที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยา

คำสำคัญ: การดำรงอยู่, พิธีกรรมแห่งชีวิต, ไทลื้อ จังหวัดพะเยา

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์

ABSTRACT

This study aimed to analyze the maintaining of Thai Lue's life ritual in Phayao Province among despite of society changes. Folklore methods were employed using naturalism of cultural folklore research methods. The researchers divided the ritual experts into two groups. The first group was the information providers providing life ritual information in which the researcher conducted the interview and observation as a participant during the procession. Then, discussion group was held by the second group of experts in order to find the cultural identity of Thai Lue's ethnic group appeared in the ritual. This was followed by synthesizing data gained from the interview with experts and examining practices of Thai Lue in Phayao including the data obtained from group discussion in order to analyze of factors affecting the maintaining of Thai Lue's life ritual. The results revealed that the factors affecting the maintaining of Thai Lue's life ritual in Phayao despite of society changes in the present time were the beliefs towards the supreme power of abstraction, the proud of being Thai Lue ethnic, the process of building and transferring knowledge of culture to Thai Lue's youth including the important roles and function of the ritual.

KEYWORDS: The Maintaining, Life Ritual, Thai Lue in Phayao

บทนำ

พิธีกรรม เป็นสภาวะแห่งรูปธรรมที่เป็นผลผลิตจากความเชื่อของมนุษยชาติแต่ครั้งบรรพกาล โดยมนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานร่วมกันว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นและมนุษย์ได้ประสบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ที่มีทั้งความน่ากลัว แปลกประหลาด และน่าอัศจรรย์ ซึ่งได้สร้างความสุข ความสมหวัง และความผิดหวังให้แก่มนุษย์นั้น ล้วนเกิดจากพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นอำนาจลึกลับที่แฝงมาในรูปของเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เป็นผู้บันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นในโลก ดังจะเห็นได้จากในอดีตกาล เมื่อมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุและไม่สามารถจะหาคำตอบได้เนื่องจาก

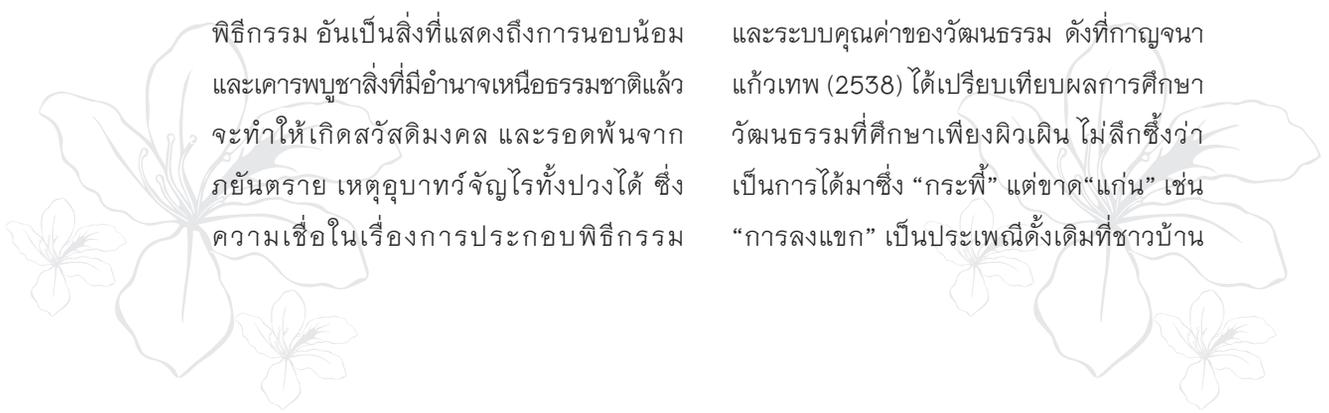
ไม่มีหลักการทางวิทยาศาสตร์หรือความรู้ใด ๆ ที่จะอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ก็มักจะเชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังที่ปรากฏในนิทานและข้อมูลทางคติชนวิทยา อันเป็นคติความเชื่อของชาวบ้านที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระยาอนุমানราชชนที่ได้กล่าวถึงสถานะและบทบาทของภูตผีปีศาจที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติว่า "...มีอยู่บนฟ้าบนดิน มีอยู่บนภูเขาและในน้ำ มีอยู่ตามป่า ทุ่งนา ทำน้ำ ... ปีใดเกิดฝนแล้ง ทำนาทำอะไรไม่ได้ เกิดแผ่นดินไหว น้ำท่วม ... ก็ถือว่าเป็นเพราะผีทำหรือบันดาลให้มีขึ้นทั้งนั้น ..." (เสฐียรโกเศศ, 2521) แม้แต่การเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้คนทั่วไป ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ภูตผีปีศาจบันดาลให้เกิดขึ้น ดังเช่น ในสมัย

อยุธยาเมื่อคราวเกิดโรคระบาดหรือโรคทำในรัชสมัยพระเจ้าอู่ทอง หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต่างก็หาวิธีการป้องกันด้วยการผูกตะกรุดพิสมรคาถาผ้าประเจียดลงเลขยันต์และคาถาอาคมวงล้อมรอบบ้านด้วยสายสิญจน์หรือปักเฉลวในบริเวณบ้าน ปิดเลขยันต์ไว้ที่ประตู รวมทั้งปักตราขุนพลไว้หน้าบ้านเพื่อป้องกันภูตผีปีศาจ เพราะเชื่อว่าโรคทำที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการกระทำของภูตผีปีศาจหรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, 2524) ซึ่งความเชื่อในเรื่องนี้ได้สืบทอดมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่โรคระบาดหรือโรคทำได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งพระองค์โปรดให้จัดพระราชพิธีอาพาธพินาศ และพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ อันเป็นพิธีหลวงที่จัดขึ้นเพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจและสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ส่วนชาวบ้านก็ป้องกันด้วยวิธีการเช่นเดียวกับวิธีในสมัยอยุธยา (ประจักษ์ สายแสง, 2526)

จากความเชื่อที่แฝงด้วยความรู้สึกเกรงกลัวและความศรัทธาที่มีต่ออำนาจลึกลับดังกล่าวนี้ มนุษย์จึงแสวงหาแหล่งคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายและบันดาลให้เกิดความสุข โดยแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่ออำนวยการประโชชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว รวมถึงคนรอบข้าง ด้วยเชื่อว่าเมื่อได้ประกอบพิธีกรรม อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงการนอบน้อมและเคารพบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติแล้ว จะทำให้เกิดสวัสดิมงคล และรอดพ้นจากภัยอันตราย เหตุอุบาทว์จัญไรทั้งปวงได้ ซึ่งความเชื่อในเรื่องการประกอบพิธีกรรม

เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินี้ได้รับการสืบทอดและถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยปรากฏในรูปของพิธีกรรมส่วนบุคคล เช่น พิธีสู่ขวัญ พิธีสืบชะตา พิธีส่งเคราะห์ พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ฯลฯ และพิธีกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น พิธีบูชาเสาอินทขิล จังหวัดเชียงใหม่ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา จังหวัดสกลนคร พิธีลอยเรือชาวเล จังหวัดภูเก็ต ฯลฯ ตลอดจนจนถึงพิธีกรรมที่จัดขึ้นในระดับประเทศ เช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในปัจจุบัน ล้วนแสดงให้เห็นถึงรูปลักษณะทางวัฒนธรรมในกลุ่มชนหรือสังคมที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม หากแต่สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมนั้นเป็นเพียง “รูปแบบ” ของวัฒนธรรมที่สามารถรับรู้ได้เพียงภาพที่สัมผัสด้วยการมองเห็นเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญในการศึกษาและเข้าถึงส่วนลึกของวัฒนธรรม จะต้องใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์และไตร่ตรองอย่างรอบคอบและลึกซึ้งเพื่อให้เข้าใจ “เนื้อหา” อันเป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของวัฒนธรรมกลุ่มชน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม ดังนั้น การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้องและถ่องแท้ นั้น จึงต้องศึกษาทั้ง “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” หากจะดูแต่ “รูปแบบ” โดยไม่พิจารณา “เนื้อหา” ก็จะทำให้ไม่ทราบระบบคิดและระบบคุณค่าของวัฒนธรรม ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้เปรียบเทียบผลการศึกษาวัฒนธรรมที่ศึกษาเพียงผิวเผิน ไม่ลึกซึ้งว่าเป็นการได้มาซึ่ง “กระพี้” แต่ขาด “แก่น” เช่น “การลงแขก” เป็นประเพณีดั้งเดิมที่ชาวบ้าน

ร่วมแรงร่วมใจกันมาช่วยกันทำนาปลูกข้าว ด้วยความสมัครใจโดยมิได้มีการบังคับหรือว่าจ้างแต่อย่างใด อันแสดงถึงความรัก ความสมัครสมานสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนเดียวกัน หากแต่ในปีปัจจุบันวัฒนธรรมการลงแขกได้มีกระบวนการเชิงลึกที่แปรเปลี่ยนไป จากการทำด้วยความสมัครใจเป็นการทำโดยมีเงื่อนไข เช่น การบังคับ การได้รับค่าตอบแทน ฯลฯ ซึ่งมีได้เป็นการทำด้วยความรู้สึกร่วมแรงร่วมใจอย่างแท้จริง จึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมการลงแขกเหลืออยู่เพียงรูปแบบโดยปราศจากเนื้อหา หรือหากเป็นการประกอบพิธีกรรม ก็อาจเรียกได้ว่า “ทำพอเป็นพิธี” อันหมายถึง การประกอบพิธีกรรมตามรูปแบบที่ได้กำหนดไว้ โดยไม่มีเนื้อหาสาระอันเป็นคุณค่าที่แท้จริงของพิธีกรรมแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ ในฐานะที่มนุษย์ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนทั้งของตนเองและกลุ่มชนอื่น จึงควรศึกษาวัฒนธรรมของทุกกลุ่มชนให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งทั้งใน “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” เพื่อความเข้าใจในระบบคิดของบรรพชนและนำไปปฏิบัติให้สมคุณค่าแห่งระบบคตินั้นได้อย่างถูกต้อง

ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท และมีวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่น่าสนใจทั้งในด้าน “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” ชนกลุ่มนี้ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อมาได้อพยพลงมาทางใต้และแยกย้ายกันตั้งถิ่นฐานกระจายไปใน

อาณาเขตของประเทศต่าง ๆ อันได้แก่ ประเทศพม่า ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว และประเทศไทย สาเหตุสำคัญที่ชาวไทลื้อ ได้อพยพหรือเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้ามาในประเทศไทยนั้น มีเหตุผลหลายประการที่แตกต่างกันไป อาทิ การถูกกองทัพไทยกวาดต้อนเข้ามาในยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” การย้ายถิ่นฐานตามญาติพี่น้องที่เดินทางมาก่อนหน้า การแสวงหาแหล่งทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2503) เมื่ออพยพเข้ามาในประเทศไทยแล้ว ก็รวมกลุ่มกันไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในดินแดนล้านนา อันได้แก่ บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง และลำพูน เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย แม้ว่าจะอพยพเข้ามาด้วยเหตุผลที่ต่างกันและโอกาสที่ต่างกัน แต่เมื่ออพยพเข้ามาแล้ว ก็จะมาตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นชุมชนชาติพันธุ์เดียวกัน โดยไม่มีชนชาติพันธุ์อื่นปะปน ทำให้ชุมชนชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมกลุ่มชนที่เข้มแข็งและสามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ดังเช่นชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอเชียงม่วน อันเป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ทั้ง 3 อำเภอของจังหวัดพะเยาเป็นเวลากว่า 100 ปี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ชนกลุ่มนี้ได้แสดงความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อด้วยการเสนอภาพวัฒนธรรมไทลื้อผ่านทางการแต่งกาย อาหาร ขนบประเพณี รวมทั้งศิลปะแขนงต่าง ๆ ทั้งในการดำรงชีวิตประจำวัน

และในโอกาสงานเทศกาลต่าง ๆ อย่างภาคภูมิใจ อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยายังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชาวไทลื้อด้วยการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พิธีกรรมแห่งชีวิต” ที่จัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ แต่ถึงกระนั้นสภาพการณ์ในปัจจุบัน อันเป็นช่วงเวลาที่วิทยาการสมัยใหม่และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าได้แผ่ขยายเข้ามาในชุมชน คนในสังคมต่างตื่นตัวต่อกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์ และจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อที่เรียบง่ายแต่ยึดมั่นในแบบแผนที่สืบทอดจากบรรพชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ “พิธีกรรมแห่งชีวิต” อันเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ของกลุ่มชนไทลื้ออาจจะถูกแทรกแซงและเบียดบังด้วยความเจริญของวิทยาการสมัยใหม่ ผสมกับเหตุปัจจัยอื่น ๆ อันเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลง “แก่น” ของวัฒนธรรมกลุ่มชนในลักษณะต่าง ๆ และในที่สุดชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาก็จะสูญเสียอัตลักษณ์อันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมไปอย่างน่าเสียดาย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งผลของการศึกษาครั้งนี้ นอกจากจะเป็นแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวไทลื้อให้ยั่งยืนต่อไป ตลอดทั้งเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนในชาติพันธุ์เดียวกันและที่ต่างชาติพันธุ์แล้ว ยังเป็นการสร้างสรรค์ความรู้ ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงลึกของรูปแบบกับเนื้อหาของวัฒนธรรมไทลื้อ อันจะเป็นประโยชน์ต่อ

การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนด้วยการสร้างความตระหนักในคุณค่าทางภูมิปัญญาที่บรรพชนได้สร้างไว้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

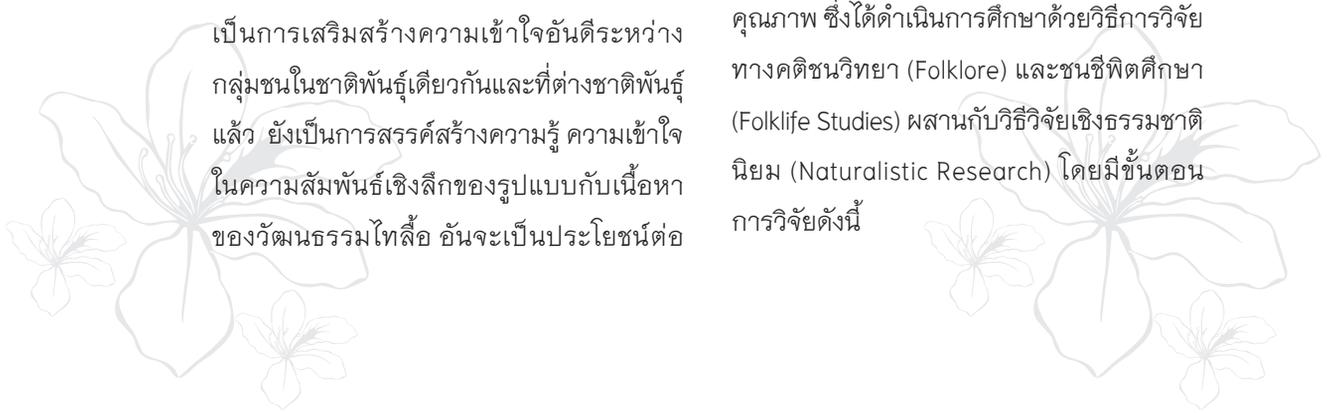
การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยาท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. พิธีกรรมแห่งชีวิตที่นำมาศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยาสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและยังคงจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีหรือจัดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต
2. แหล่งข้อมูลที่ศึกษา เป็นชุมชนของชาวไทลื้อและยังคงประกอบพิธีกรรมแห่งชีวิตอยู่อย่างต่อเนื่อง อันได้แก่ อำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2559 – ธันวาคม 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ดำเนินการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยทางคติชนวิทยา (Folklore) และชนชาติศึกษา (Folklife Studies) ผสมกับวิธีวิจัยเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ พิธีกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

2. สืบหาแหล่งข้อมูลเบื้องต้นทั้ง 3 อำเภอในจังหวัดพะเยา โดยการสัมภาษณ์พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมชาวไทลื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมแห่งชีวิต และศึกษาบริบททางสังคมที่เชื่อมต่อการดำรงไว้ซึ่งพิธีกรรมแห่งชีวิต

3. สืบหาและคัดเลือกวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ โดยแบ่งผู้มีความรู้ความสามารถออกเป็น 2 ชุด คือ ชุดแรก เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่อง “พิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อ” ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 11 คน ชุดที่สอง เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่อง “วัฒนธรรมทางพิธีกรรมไทลื้อ” ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 17 คน

4. เมื่อได้วิทยากรที่แท้จริงแล้ว ผู้วิจัยจึงเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา จากวิทยากรชุดที่ 1

5. ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เรื่อง “วัฒนธรรมทางพิธีกรรมไทลื้อ” โดยผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นวิทยากรชุดที่ 2 ที่จะอภิปรายถึงพัฒนาการของพิธีกรรมแห่งชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน และวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมแห่งชีวิต ที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยายังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน

6. สังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยา จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสัมภาษณ์พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรมชาวไทลื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมแห่งชีวิต และการศึกษาบริบททางสังคมที่เชื่อมต่อการดำรงไว้ซึ่งพิธีกรรมแห่งชีวิต

7. สรุปและอภิปรายผล แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาดำรง หนังสือ เอกสารโบราณ (ใบปลิว) และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา (Folklore) ว่าด้วยวิถีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic Research) โดยการสัมภาษณ์วิทยากรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับวิทยากรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรม และศึกษาวิถีปฏิบัติการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาในบริบททางสังคมที่ชาวไทลื้ออาศัยอยู่ แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน พบว่า การที่พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันได้นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

1. พิธีกรรมเป็นผลผลิตจากความเชื่อในพลังจากนามธรรมอันสูงส่งของลัทธิศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทลื้อเชื่อว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นและเป็นไป ล้วนเกิดจากพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง ดังนั้น หากต้องการจะมีชีวิตที่ดีมีความสุข ปราศจากภยันตรายทั้งหลาย และสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา ก็จะต้องแสดงความอ่อนน้อมต่อลัทธิศักดิ์สิทธิ์และกระทำในสิ่งที่ลัทธิศักดิ์สิทธิ์พึงพอใจ ด้วยเหตุนี้ชาวไทลื้อจึงได้จัดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงความเคารพยำเกรงต่อลัทธิศักดิ์สิทธิ์และเอาใจลัทธิศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังให้ลัทธิศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้ตนสมปรารถนา แม้ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะไม่สามารถพิสูจน์หรือปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนว่าเป็นผลจากการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่หวังไว้ก็ตาม แต่ชาวไทลื้อก็มีความเชื่อและพร้อมที่จะเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมโดยไม่มีเงื่อนไข ดังจะเห็นได้จากการจัดพิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อทั้งในระดับครอบครัวหรือระดับชุมชน อาทิ การจัดพิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี จะมีชาวไทลื้อในชุมชนบ้านมางอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและนับถือผีเดียวกันมาเข้าร่วมงานพิธีเป็นจำนวนมาก โดยคนเหล่านั้นมุ่งหวังที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต แม้จะไม่มีข้อพิสูจน์ใด ๆ ที่แสดงว่าผู้ที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง

จะประสบสิ่งที่ดีในการดำเนินชีวิต แต่ชาวไทลื้อที่ชุมชนบ้านมางก็ยินดีที่จะเข้าร่วมพิธีด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้ก็เพราะมีความเชื่อมั่นที่จะทำตามบรรพบุรุษที่ได้กระทำสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องและเชื่อมั่นในอำนาจของพลังจากนามธรรมอันสูงส่งที่ชาวไทลื้อจะได้รับจากลัทธิศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมแห่งชีวิตมีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับระบบความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ อันเป็นผลให้พิธีกรรมแห่งชีวิตยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงกับการดำเนินชีวิตของชาวไทลื้อในปัจจุบัน

2. ชาวไทลื้อมีความรัก ความผูกพัน และความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้ออันเป็นผลให้ชาวไทลื้อส่วนใหญ่ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของพิธีกรรมแห่งชีวิตในฐานะที่เป็นลัญจณ์อย่างหนึ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนและอาณาเขตพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แม้ว่าชาวไทลื้อจะเป็นเพียง “คนพลัดถิ่น” ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลากว่า 100 ปี แต่ชาวไทลื้อเหล่านี้ก็สามารถยืนหยัดอยู่ในดินแดนที่มีใหม่มาตุภูมิของตนได้อย่างยั่งยืนและมีเกียรติภูมิด้วยกระแสแห่งชาตินิยมที่พร้อมจะประกาศความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อผ่านพิธีกรรมแห่งชีวิตด้วยความภาคภูมิใจ พิธีกรรมแห่งชีวิตจึงยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันโดยมีบทบาทสำคัญในการเป็นลัญจณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ ตรีบาจนกระแสแห่งชาตินิยมในตัวชาวไทลื้อจะหมดไป

3. ชุมชนไทลื้อในจังหวัดพะเยามีการสร้างองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ ความคิด เพื่อให้เยาวชนไทลื้อได้รับรู้ และเรียนรู้

วัฒนธรรมประเพณีของชาติพันธุ์ตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมแห่งชีวิต อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการสร้างองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ ความคิดในเรื่องดังกล่าว มีปรากฏใน 2 ลักษณะ คือ

3.1 การถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ เป็นการเผยแพร่ความรู้ให้แก่เยาวชนไทลื้อ ด้วยวิธีการดังนี้

3.1.1 จัดทำเป็นแบบเรียนโดยบรรจุอยู่ในเนื้อหาวิชาของรายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง โดยสถานศึกษาในชุมชนที่มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่เป็นจำนวนมากจะจัดรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทลื้อเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชน เช่น โรงเรียนวัดหย่วนวิทยา ได้จัดกิจกรรม “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” โดยจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ให้แก่นักเรียน เช่น กิจกรรม “ของกินลำไทลื้อ” กิจกรรม “ทอผ้าไทลื้อ” ฯลฯ นอกจากนี้ หลักสูตรวิชาภาษาไทยเพิ่มเติมของโรงเรียนต่าง ๆ ในชุมชนที่ชาวไทลื้ออาศัยอยู่

เช่น โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 24 พะเยา ได้จัดสอนเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ในรายวิชาดังกล่าว ฯลฯ

3.1.2 จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อในบริเวณวัดหย่วน ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยพระครูสุภัทรพรหมคุณ เป็นผู้ริเริ่มและจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2536 มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ อันเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมไทลื้อ โดยรวบรวมและจัดแสดงสิ่งของต่าง ๆ ทั้งเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องใช้เฉพาะโอกาส เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวไทลื้อ ไว้อย่างเป็นระบบ กับทั้งเป็นศูนย์สาธิตการทอผ้าไทลื้อ ซึ่งผ้าทอไทลื้อนับเป็นผ้าทอที่ได้รับการยกย่องว่าสวยงามด้วยลวดลายที่หลากหลายและสีสันสดใสที่นับวันจะหาได้ยาก นอกจากนี้ ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อยังมีการจัดอบรม สาธิต และจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นครั้งคราวอีกด้วย

ภาพที่ 1 เจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ วัดหย่วน สาธิตขั้นตอนการทอผ้าไทลื้อ

3.2 การถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสร้างเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีไทลื้อให้แก่เยาวชนอย่างไม่เป็นทางการและไม่เป็นระบบที่เป็นทางการ หากแต่ให้เยาวชนได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมหรือสัมผัสกับเหตุการณ์จริง อันจะทำให้เยาวชนได้รับรู้และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะนี้จะเกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น อันได้แก่

3.2.1 การจัดพิธีกรรมแห่งชีวิตอย่างสม่าเสมอ พิธีกรรมบางประเภทชาวไทลื้อจะจัดขึ้นตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น เมื่อบุตรหลานหรือคนในครอบครัวจะอุปสมบท

ก็จะจัดพิธีสู่ขวัญ เมื่อคนในบ้านเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุก็จะจัดพิธีสู่ขวัญหรือพิธีสืบชะตา เมื่อตรวจดวงชะตาหรือโหราทำนายว่ามีเคราะห์ ก็จะจัดพิธีสืบชะตาหรือพิธีส่งเคราะห์ ฯลฯ ในขณะที่เดียวกัน พิธีกรรมบางประเภทจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี จนถึงเป็นพิธีกรรมประจำปีของชุมชน เช่น พิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง พิธีเลี้ยงเทวดาบ้านบ้านล้า ฯลฯ เยาวชนไทลื้อจะได้เรียนรู้และรับรู้ด้วยการมีส่วนร่วมกับพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นแล้วจะซึมซับแนวคิดและแบบแผนของพิธีกรรมโดยไม่รู้ตัว อันเป็นผลให้เยาวชนไทลื้อยึดถือพิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อมา

ภาพที่ 2 พิธีสู่ขวัญแก่นาคในพิธีอุปสมบท

3.2.2 การจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทลื้อ ชาวไทลื้อได้จัดงาน “สืบสานตำนานไทลื้อ” ขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยงาน “สืบสานตำนานไทลื้อ ประจำปี 2560” จัดขึ้นระหว่างวันที่ 25-26 มีนาคม 2560 นับเป็นปีที่ 17 ของการจัดงาน ในงานมีการแสดงศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ทั้งด้านอาหาร เครื่องแต่งกาย บ้านเรือน การรักษาโรค และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งการจัดงานในลักษณะดังกล่าวนี้ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีไทลื้อให้เยาวชนไทลื้อได้รับรู้และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของชาติพันธุ์ตนกับทั้งให้คนต่างชาติพันธุ์ได้รู้และเข้าใจในความเป็นไทลื้อท่ามกลางบริบทในสังคมพหุวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยาแล้ว ยังเป็นการสนองตอบต่อนโยบายการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความมั่นคงอีกด้วย ซึ่งการจัดงานในแต่ละครั้งนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในความเป็นไทลื้อให้แก่คนในชาติพันธุ์เดียวกันและต่างชาติพันธุ์ อีกทั้งช่วยส่งเสริมรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นคือ ชาวไทลื้อ ซึ่งจะยังประโยชน์ในด้านการสร้าง “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” ด้วย “คุณค่าทางวัฒนธรรม” และเป็นผลต่อเนื่องให้การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีไทลื้อด้วยการจัดงาน “สืบสานตำนานไทลื้อ” จะยังคงดำรงอยู่ตลอดไป

4. การที่พิธีกรรมแห่งชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวไทลื้อนั้น เนื่องจากพิธีกรรมแห่งชีวิตมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตหลายประการ อันได้แก่

4.1 พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงและบำรุงจิตใจให้มีสุขภาพทางจิตที่ดี มีความมั่นคงทางจิตใจ พร้อมที่จะเผชิญและรับมือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่พรันพรึง ผู้ที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมแห่งชีวิต ไม่ว่าจะพิธีใด จะเชื่อมั่นว่าตนมีพลังจากนามธรรมอันสูงส่งคอยช่วยเหลือและให้การสนับสนุนอยู่ เมื่อมีกำลังใจหรือสุขภาพทางจิตที่ดี จะทำการสิ่งใดก็จะบรรลุผลสำเร็จได้โดยไม่ยากนัก จึงอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีสุขภาพทางจิตที่ดีที่จะช่วยเกื้อหนุนให้การทำงานประสบความสำเร็จ

4.2 พิธีกรรมแห่งชีวิตช่วยสร้างความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ อันได้แก่

4.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อด้วยกัน นับตั้งแต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว ในเครือญาติ และในชุมชนเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่าการจัดพิธีกรรมแห่งชีวิตแต่ละประเภท จะปรากฏภาพแห่งความเสียสละความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน การพึ่งพาอาศัยกัน และบรรยากาศแห่งมิตรไมตรี ให้เห็นอยู่เสมอ

ภาพที่ 3 ชาวไทลื้อช่วยกันทำอาหารเลี้ยงผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง

4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการให้ความเคารพยำเกรง และแสดงความพยายามที่จะเป็นมิตรกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยการไม่ประพฤติผิดหรือละเมิดกฎและข้อห้ามที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งกฎและข้อห้ามดังกล่าวเป็นเสมือนบรรทัดฐานของสังคมที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของชาวไทลื้อให้อยู่ร่วมกันโดยสันติในขณะเดียวกัน การจัดพิธีกรรมแห่งชีวิตยังเป็นการแสดงความเคารพบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติโดยหวังที่จะให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติพึงพอใจและอำนวยประโยชน์ให้แก่ตนและพวกพ้องอีกด้วย พิธีกรรมแห่งชีวิตจึงเป็นเสมือนสื่อกลางที่จะช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่งได้เป็นอย่างดี

4.2.3 พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นแบบอย่างแห่งพฤติกรรมที่นำภัยและความเป็นเยี่ยงอย่างที่ดี ซึ่งผลจากการได้สัมผัสและเข้าร่วม จะทำให้ได้รับรู้ถึงคำว่า “สถานะ” กับ “บทบาทและหน้าที่” ที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อันเป็นความมุ่งหวังของชาวไทลื้อและคนโดยทั่วไป โดยแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิต ประกอบด้วย

4.2.3.1 การจัดพิธีกรรมแห่งชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่จัดในระดับชุมชน มีการจัดแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้มีส่วนร่วมในพิธีอย่างชัดเจน ทำให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพคือมีขั้นตอนที่เป็นระบบและระเบียบ ครบถ้วนและสมบูรณ์ในพิธีกรรม อันทำให้เกิดประสิทธิผลคือความศรัทธาของผู้ร่วมพิธีที่มีต่อพิธีกรรมครั้งนั้น ๆ

4.2.3.2 พิธีกรรมแห่งชีวิต

ได้แสดงให้เห็นถึงการแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือและความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ดังจะเห็นได้จากในพิธีกรรมทุกพิธี ก่อนจะเริ่มพิธีจะมีการบูชาครูบาอาจารย์ด้วยขันตั้งเพื่อระลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์ ขอพรจากครูบาอาจารย์ให้ประสบความสำเร็จในการประกอบพิธี พร้อมทั้งอัญเชิญครูบาอาจารย์มาร่วมในพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลกับทั้งให้พิธีที่จัดขึ้นมีความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อพิธีเสร็จสิ้นก็จะมีการปลดขันตั้ง เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณและส่งครูบาอาจารย์กลับ นอกจากนี้ ในพิธีกรรมส่วนบุคคลบางพิธีเมื่อขั้นตอนของพิธีเสร็จสิ้น ผู้ประกอบพิธีจะให้ผู้เข้าพิธีซึ่งเป็นเจ้าชะตาหรือเจ้าของขวัญนำอาหารที่ใช้ประกอบพิธีไปวางไว้ที่เตาไฟเพื่อบูชาผีหม้อหนึ่ง (ผีปู่ย่าตา) อันเป็นการระลึกถึงพระคุณผีหม้อหนึ่งที่ได้เลี้ยงดูเจ้าชะตาหรือ

เจ้าของขวัญจนเติบโตและมีชีวิตมาจนถึงทุกวันนี้ อย่างไรก็ตาม ในพิธีกรรมยังแสดงให้เห็นถึงการยกย่องเทิดทูนพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง ทั้งที่มาจากผี วิญญาณ และเทวดาว่าเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวไทลื้อ สิ่งใดก็ตามที่จะจัดเพื่อเช่น มอบ หรือถวายแต่สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ จะต้องเป็นของที่ดีที่สุด ดีกว่าของที่ทำขึ้นสำหรับคนทั่วไป และที่สำคัญที่สุดคือ อาหารที่ทำขึ้นและของใช้สำหรับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและของคนทั่วไปจะต้องแยกกัน จะนำมาใช้ร่วมหรือปะปนกันไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงถึงพฤติกรรมของชาวไทลื้ออย่างหนึ่งที่ยกย่องและให้เกียรติผู้ที่อยู่เหนือกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีพระคุณ โดยชาวไทลื้อจะไม่กระทำตนเสมอผู้มีพระคุณและผู้ที่อยู่เหนือกว่าโดยเด็ดขาด

ภาพที่ 4 ผู้ประกอบพิธีบูชาครูด้วยขันตั้ง (ขันครู) ก่อนประกอบพิธีส่งเคราะห์

4.3 พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์และสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แม้ว่าพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ “คนพลัดถิ่น” อย่างชาวไทลื้อจัดขึ้นจะมีรูปลักษณะคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับพิธีกรรมของ “เจ้าของพื้นที่” คือชาวล้านนา ด้วยเหตุผลแห่งการกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) ก็ตาม แต่พิธีกรรมแห่งชีวิตที่ปรากฏก็ยังมีบางสิ่งที่ยังคงแสดงถึงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทลื้อ เช่น การแต่งกายภาษา เครื่อง

ประกอบพิธี ตลอดจนทั้งความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในกระบวนการของการประกอบพิธีกรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มิได้แสดงออกถึงการประกาศ “ตัวตนแห่งชาติพันธุ์ไทลื้อ” เท่านั้น หากแต่การจัดพิธีกรรมแต่ละประเภทและแต่ละครั้ง ยังแสดงถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ในอาณาบริเวณที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่ แม้ว่าจะเป็นที่ทับซ้อนกับเจ้าของพื้นที่ก็ตาม ดังนั้น トラบใดที่ชาวไทลื้อยังคงต้องการแสดงตัวตนและประกาศอาณาเขตของพื้นที่ที่กลุ่มของตนอาศัยอยู่ พิธีกรรมแห่งชีวิตก็จะยังคงดำรงอยู่ตลอดไป

ภาพที่ 5 ผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีสังเคราะห์

แม้ว่าพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ชาวไทลื้อจังหวัดพะเยา จัดขึ้นในปัจจุบัน จะมีลักษณะเป็นพลวัตคือ มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะรายละเอียดที่เกิดขึ้น เพื่อให้ สอดรับ กับบริบททางสังคม

สถานการณ์ และกาลเวลา หากแต่สิ่งที่เป็นแนวคิดและโครงสร้างของพิธีกรรม ยังคงเป็นไปตามที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพชน ซึ่งสาเหตุสำคัญของการดำรงอยู่ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา ไม่ว่าจะ เป็นเหตุผลในด้านพื้นฐานความเชื่อ ความต้องการ

ประกาศตัวตนและพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยวัฒนธรรม หรือแม้แต่คุณค่าในความเป็น พิธีกรรมแห่งชีวิตเอง ล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ ทำให้พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องและดำรงอยู่ท่ามกลาง กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

แม้ว่าบริบททางสังคมของจังหวัด พะเยาจะมีความเป็นพลวัตในทุกขณะอันเนื่อง มาจากเหตุananการ ซึ่งล้วนมีผลกระทบ ต่อพิธีกรรมแห่งชีวิตทั้งสิ้น หากแต่พิธีกรรม แห่งชีวิตก็ยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางกระแส การเปลี่ยนแปลงนั้นได้ด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

1. พลังแห่งความเชื่อและความศรัทธา ที่ชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา มีต่อพลังจาก นามธรรมอันสูงส่งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตาม ความเชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

2. พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นสัญลักษณ์ ที่แสดงถึงความเป็นตัวตนและพื้นที่ของ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในพื้นที่ที่มีใช้มาตุภูมิของตน

3. ชาวไทลื้อมีการสร้างและถ่ายทอด องค์ความรู้และปลูกฝังความคิดในเรื่อง พิธีกรรมแห่งชีวิตใน 2 ลักษณะคือ

3.1 การสร้างและถ่ายทอด องค์ความรู้อย่างเป็นทางการ ด้วยการจัดทำเป็น ระบบของการศึกษาและการจัดตั้งศูนย์ วัฒนธรรมไทลื้อ

3.2 การสร้างและถ่ายทอดองค์ ความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการจัด พิธีกรรมแห่งชีวิตอย่างสม่ำเสมอ กับทั้งการจัด

กิจกรรมอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ พิธีกรรมแห่งชีวิต

4. พิธีกรรมแห่งชีวิตมีบทบาทและ หน้าที่ที่สำคัญหลายประการต่อวิถีชีวิตของ ชาวไทลื้อ อันได้แก่ เป็นสิ่งบำรุงสุขภาพทางจิตใจ ให้มั่นคงและเข้มแข็ง สร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างชาวไทลื้อด้วยกันและชาวไทลื้อกับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ พฤติกรรมที่แสดงผ่านพฤติกรรมล้วนเป็น แบบอย่างที่น่ายกย่องและถือเป็นเยี่ยงอย่าง แห่งการปฏิบัติ ตลอดทั้งพิธีกรรมแห่งชีวิตยัง ทำหน้าที่ในการแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เพื่อประกาศตัวตนความเป็นไทลื้อในฐานะ “คนพลัดถิ่น” ให้คนในพื้นที่ได้รับรู้

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวจึงทำให้ พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา ยังคง สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องและดำรงอยู่ท่ามกลาง การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน

อภิปรายผล

พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นวัฒนธรรม อย่างหนึ่งของกลุ่มชนที่สืบทอดต่อกันมาจาก บรรพบุรุษ ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่แสดง ถึงอัตลักษณ์ ของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาพิธีกรรมแห่งชีวิต ของชาวไทลื้อที่จัดขึ้นในปัจจุบัน เป็นการพินิจ จากลักษณะโครงสร้างภาพรวมของพิธีกรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดของแต่ละ พิธีกรรมที่จัดขึ้นโดยผู้ประกอบพิธีที่ต่างกัน เวลาและสถานที่ที่ต่างกัน ตลอดทั้งบริบททาง สังคมที่ต่างกัน ก็อาจจะเห็นถึงความแตกต่าง ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมดังเช่นอุปกรณประกอบ

พิธีที่แตกต่างกันในรายละเอียดบางประการ ไม่ว่าจะเป็นประเภท สี หรือจำนวน ซึ่งก็มีใช้ประเด็นสำคัญที่จะปฏิเสธความเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทลื้อกลุ่มนี้ ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่รูปแบบที่ไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยเมื่อสถานการณ์หรือบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ผู้ที่เป็นเจ้าของอัตลักษณ์ก็จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปตามสถานการณ์และบริบทที่เปลี่ยนไป ดังเป็นที่ประจักษ์ในปรากฏการณ์การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Cultural Assimilation) ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่มที่มีวัฒนธรรมต่างกัน มาอยู่รวมกันแล้วมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์นั้น อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรืออาจเกิดขึ้นจากความตั้งใจที่จะนำวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เห็นว่าดีงามและเหมาะสมมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตนก็ได้ นอกจากนี้ ยังอาจเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) ของกลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่ม อันเป็นการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วยความเต็มใจโดยไม่มีวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งครอบงำและอีกวัฒนธรรมหนึ่งถูกรูปงำ (อมรา พงศาพิชญ์, 2549) ทั้งนี้ การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมอยู่ด้วยนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม จะยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มและความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ตนเองไว้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2533) ซึ่งไม่ต่าง

จากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในจังหวัดพะเยาที่ยอมปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการในพิธีกรรมเพื่อรักษาภาพลักษณ์โดยรวมของพิธีกรรมแห่งชีวิตที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาจัดขึ้น กับทั้งการอภิปรายของวิทยากรในการสนทนากลุ่มทำให้ทราบว่าชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยามีความตั้งใจจริงในการจัดพิธีกรรมแห่งชีวิตทั้ง 4 พิธีมาอย่างต่อเนื่อง วิทยากรทุกคนต่างกล่าวในทำนองเดียวกันว่าได้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวมาตั้งแต่จำความได้ และได้ เข้าร่วมพิธีทุกครั้งเมื่อมีโอกาส ทั้งนี้เพราะเมื่อเข้าร่วมพิธีครั้งใด จะทำให้รู้สึกสบายใจและมีความสุข ซึ่งเป็นความรู้สึกที่แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญทางสุขภาพทางจิต เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม โดยคนเหล่านี้มีความเชื่อว่ามีโอกาสได้เข้าร่วมพิธีหรือเป็นผู้มีส่วนร่วมในพิธีแล้วจะเสมือนกับมีพลังจากนามธรรมอันสูงส่งมาปกป้องคุ้มครองตนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายและสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง กับทั้งช่วยอำนวยความสะดวกที่ดั่งามให้แก่ตน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยหลายเรื่อง อาทิ วรรณกรรมพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลุ่มน้ำกกของปรีดา จันทรแจ่มศรี และวาสนา แสงสิทธิ์ (2555) ศึกษาวิเคราะห้ความเชื่อการสืบชะตาของชาวล้านนาของ พระอธิการภาณุวัฒน์ ปญญาวชิโร (2556)

การวิเคราะห์บทพิสูจน์ที่ใช้ในอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ของพินพา ภักดี (2550) ที่พบว่า พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นให้แก่บุคคลใด บุคคลหนึ่งและหรือคนในชุมชน ล้วนตอบสนอง ความต้องการทางจิตใจ สร้างขวัญ กำลังใจ และความเชื่อมั่นแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนั้น ๆ ทั้งสิ้น

นอกจากบทบาทและหน้าที่ของ พิธีกรรมแห่งชีวิตในเรื่องดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าพิธีกรรมแห่งชีวิตยังมีบทบาท และหน้าที่ที่สำคัญอีกหลายประการ ทั้งการ สืบสานวัฒนธรรมด้านความเชื่อของบรรพชน สร้างจิตสำนึกชาตินิยมของกลุ่มชน ตลอดจนทั้ง สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับบุคคล หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติในมิติต่าง ๆ แต่อย่างน้อยที่สุด พิธีกรรมแห่งชีวิตอันมี องค์ประกอบหลายส่วนที่แสดงภาพลักษณ์ ของชาติพันธุ์ไทลื้อ ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ชาวไทลื้อ นำมาใช้ในการแสดงตัวตนในฐานะที่เป็น คนพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีโซมาตุภูมิ ของตนและถูกแวดล้อมด้วยเจ้าของพื้นที่ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ให้มีความโดดเด่น และแตกต่างกับกลุ่มชนอื่นด้วยศิลปวัฒนธรรม อันงดงามและทรงคุณค่าของกลุ่มชน ด้วยความ สำคัญและคุณค่าของพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ได้ กล่าวมาในข้างต้น ล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา ดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ชาวไทลื้อในพื้นที่ต่าง ๆ อาจนำ ผลการศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ของพิธีกรรม แห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยาในครั้งนี้ ไปพัฒนาเป็นแนวทางการดำเนินการ เพื่อธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทลื้อ ในพื้นที่ของตนต่อไป

2. นักวัฒนธรรมศึกษา ผู้ที่มีหน้าที่ ทางด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม และเยาวชน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาจนำผลการวิจัย ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์และ สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของ กลุ่มชาติพันธุ์ตนให้ยั่งยืนต่อไปได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อความเข้าใจอย่างลึกซึ้งใน แนวคิดและวิถีปฏิบัติในพิธีกรรมแห่งชีวิตของ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ผู้ที่จะศึกษามีความสนใจ จึงควร ศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นต่อไปนี้

1. วิเคราะห์พิธีกรรมแห่งชีวิตเพื่อหา อัตลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ที่ แสดงถึงอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์

2. วิเคราะห์แนวปฏิบัติต่าง ๆ (ทั้งสิ่งที่ ต้องปฏิบัติและข้อห้าม) ในพิธีกรรมแห่งชีวิตเพื่อ หาเหตุผลที่แท้จริงของการกำหนดแนวปฏิบัติ ดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้พิธีกรรม แห่งชีวิตยังคงอยู่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2503). *เชียงใหม่และภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- ประจักษ์ สายแสง. (2526). *รวมบทความวิชาการ*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- ปรีดา จันทร์แจ่มศรี และวาสนา แสงสิทธิ์. (2555). *วรรณกรรมพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพื้นที่ลุ่มน้ำกก*. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- พระอธิการภาณุวัฒน์ ปญญาวิชโร. (2556). *ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อการสืบชะตาของชาวล้านนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เชียงใหม่).
- พิมพ์ภักดิ์. (2550). *การวิเคราะห์บทสวดวิญญูที่ใช้ในอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน*. (การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. (2524). *การแพทย์ไทยสมัยอยุธยา ใน สมบัติไทย* (น. 58 – 72). ลพบุรี: วิทยาลัยครูเทพสตรี.
- เสฐียรโกเศศ [นามแฝง]. (2521). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*. พระนคร: คลังวิทยา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2533). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2549). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

